

УДК 343.98:343.91

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.2.9>

Мудрецька Г.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики,
Одеський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-8203-1710*

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ ДОКАЗУВАННІ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ РОЗПОЧАТИХ ЗА ФАКТАМИ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Постановка проблеми та її актуальність. Сформоване військовою агресією РФ в нашій країні становище спричинило зниження життєвого рівня населення та його майнове розшарування, що у своє чергу призвело до зростання злочинності. Тяжке становище економіки, політична нестабільність та низка інших факторів в умовах воєнного стану призвели до зростання злочинності, у тому числі злочинності неповнолітніх, яка набуває якісно нових і дедалі не безпечніших форм. В основі детермінації корисливо-насильницької злочинності лежать протиріччя суспільного формування та розвитку. Ці протиріччя далися взнаки на ступені жорстокості та суспільної небезпеки окремих категорій корисливо-насильницьких злочинів: відзначається зухвалість вчинення злочинів неповнолітніми з елементами цинізму, знуцання над потерпілими. За статистичними даними Офісу Генерального прокурора України у 2022 році за ст. 186 КК України обліковано 2185 кримінальних правопорушень, з них вчинено неповнолітніми 85, за ст. 187 КК України обліковано 473 кримінальних правопорушень, з них вчинено неповнолітніми 13, у 2023 – за ст. 186 КК України обліковано 1708 кримінальних правопорушень, з них вчинено неповнолітніми 84, за ст. 187 КК України обліковано 381 кримінальних правопорушень, з них вчинено неповнолітніми 22 [1]. Більше половини злочинності вчиненої неповнолітніми становить групова, а такі її прояви, як розбої, грабежі,

належать до найбільш суспільно небезпечних діянь. За даними Офісу Генерального прокурора України, вони становлять основну масу злочинів неповнолітніх. Таким чином, є особливо актуальним дослідження теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з розслідуванням і розкриттям корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх.

При розслідуванні злочинів, вчинених неповнолітніми, необхідно встановлювати низку специфічних обставин, від яких залежить здатність неповнолітніх розуміти значення своїх дій та керувати ними в момент вчинення злочинів. Потреба використання спеціальних психіатричних, психологічних і педагогічних знань в таких випадках обумовлена також законодавчою регламентацією. У зв'язку з цим у роботі органів досудового розслідування необхідні помітні якісні зміни, спрямовані на забезпечення швидкого розкриття корисливо-насильницьких злочинів, вчинених неповнолітніми, повного та всебічного розслідування кожного кримінального провадження. Вирішення цього завдання багато в чому пов'язане з широким використанням у слідчій практиці досягнень науково-технічного прогресу, більш повним та ефективним використанням органами досудового розслідування спеціальних знань. Вищевикладене та зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання використання спеці-

альних психіатричних, психологічних та педагогічних знань при розкритті та розслідуванні злочинів неповнолітніх висвітлювалися у різних роботах вітчизняних учених, зокрема: Ю. П. Аленіна, П. Д. Біленчука, В.Д.Берназа, О.О. Бондаренка, А. Ф. Волобуєва, В. Г. Гончаренка, І. В. Гори, А.В. Іщенко, Н.С. Карпова, В. В. Коваленка, В. О. Коновалової, М. В. Костицького, В.Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, В. Т. Нора, Б. В. Романюка, В.М. Тертишника, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинського, В. Ю. Шепітька, М.Г. Щербаковського та ін. Зусиллями вказаних та інших науковців було створено міцну теоретичну та методологічну базу для сучасних та майбутніх наукових досліджень проблем використання у розкритті та розслідуванні злочинів спеціальних знань, і зокрема у розкритті та розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів. Однак розробка концептуальних основ використання інституту спеціальних знань далеко не завершена. Проте проблема застосування цих спеціальних знань як системи при розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх предметом дослідження ще не була.

Недостатня теоретична розробленість основних понять інституту використання спеціальних знань у розкритті та розслідуванні злочинів загалом, та корисливо-насильницьких зокрема, накладає негативний відбиток насамперед на практику застосування спеціальних знань спеціаліста та експерта. Подібного роду ситуація вимагає пошуку та застосування нових, досконаліших знань, спрямованих на швидке та повне розкриття та розслідування злочинів корисливо-насильницької спрямованості вчинених неповнолітніми. Викладені обставини, поряд із практичною потребою застосування системи спеціальних знань, які мають як загальний об'єкт психіку людини, при розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх, зумовили вибір теми цього дослідження.

Метою статті є системне вивчення закономірностей та особливостей застосування спе-

ціальних знань при розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх, а також розробка та вдосконалення рекомендацій щодо використання спеціальних при доказуванні у кримінальних провадженнях розпочатих за фактами корисливо-насильницьких злочинів вчинених неповнолітніми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для застосування в кримінальному процесі спеціальних знань слідчий залучає обізнаних осіб (експертів і спеціалістів), які набули знання, практичні навички і вміння у певному напрямку, що виходить за межі загальноосвітньої підготовки і простого життєвого досвіду та отримуються шляхом спеціальної професійної підготовки і в ході відповідної практичної діяльності [2, с. 349]. В більшості наукових досліджень вказується, що у кримінальній процесуальній діяльності спеціальні знання використовуються у двох формах: при залученні спеціалістів у ході проведення окремих слідчих (розшукових) дій та в межах проведення експертизи щодо виявлених речових доказів [3, с. 124]. При цьому спеціальними знаннями вчені визнають сукупність науково обґрунтованих відомостей окремого (спеціального) виду, якими володіють обізнані особи (експерти і спеціалісти) у різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла, і відповідно до норм законодавства використовують їх для успішного вирішення завдань кримінального провадження [4, с. 210]. В.Я. Марчак, підкреслює, що істотною ознакою спеціальних знань є необхідні для певної професії знання, набуті та засвоєні в процесі підготовки до трудової діяльності [5, с. 78]. М.Г. Щербаковський вказує, що спеціальними знаннями є не правова систематизована інформація з різних галузей наукової та практичної діяльності, якою володіє обізнана особа в результаті навчання або набуває під час практичного досвіду з певної спеціальності й має відповідні вміння та навички її застосування для вирішення завдань, пов'язаних із ухваленням уповноваженими особами процесуальних та організаційно-тактичних рішень у кримінальному провадженні

[6, с. 48]. Отже, спеціальні знання, які використовуються у розкритті та розслідуванні злочинів, слід визначати як знання, що належать до певної галузі та сфери їх практичного застосування, а також професійний досвід осіб, задіяних у розкритті та розслідуванні злочинів (за винятком професійних знань та професійного досвіду слідчого, дізнавача та суду), що використовуються для досягнення цілей розкриття та розслідування кримінальних правопорушень у встановлених законом формах.

Формами використання спеціальних знань у розкритті та розслідуванні корисливо-насилницьких злочинів вчинених неповнолітніми є: а) процесуальна: застосування слідчим власних спеціальних знань, залучення фахівців до розслідування злочинів, призначення та провадження судових експертиз; б) непроцесуальна: консультаційна діяльність спеціаліста, довідкова діяльність спеціаліста, проведення попередніх досліджень, безпосередня участь спеціаліста в слідчих (розшукових) діях, технічна допомога спеціаліста.

У чинному КПК України передбачено дві форми використання спеціальних знань: шляхом залучення спеціаліста та експерта. Зокрема, ст. 69 КПК України Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» [7] на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [8]. Відповідно до ст. 71 КПК України, Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої

технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків [8].

Отже, правові інститути «спеціальні знання» та «спеціаліст» мають низку відмінностей правового регулювання. Особами, які володіють спеціальними знаннями, у науковій літературі традиційно вважають спеціаліста, експерта, перекладача, сурдоперекладача, педагога, психолога та ін. [9, с. 204]. Однак ст. 71 КПК України визначає, що спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування й судового розгляду із цих питань. Спеціаліст може бути залучений для надання технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду [10, с. 43].

Особливості використання спеціальних знань при доказуванні у кримінальних провадженнях розпочатих за фактами корисливо-насилницьких злочинів вчинених неповнолітніми обумовлюються значною складністю розкриття та розслідування цієї категорії злочинних діянь, необхідністю доведення більшого обсягу обставин, порівняно з іншими злочинами. У зв'язку з цим необхідно виділити ті обставини, які дозволяють розглядати корисливо-насилницькі злочини як єдину групу, зумовлюючи специфіку як розслідування в цілому, так і використання спеціальних знань з урахуванням суб'єкта злочину. Складність розкриття та розслідування цієї категорії злочинів визначається тим, що у кримінально-правовому сенсі це злочини, де додатковий об'єкт є обов'язковим,

необхідним елементом відповідних складів. У зв'язку з цим суттєво збільшується обсяг обставин, що підлягають доказуванню. Об'єктами корисливо-насильницьких посягань є як відносини власності, що дозволяє характеризувати ці злочини як корисливі, так і життя, здоров'я та свобода людини, що дозволяє говорити про них, як про насильницькі.

Одним із найважливіших засобів одержання доказів у кримінальному провадженні є проведення експертизи, спрямованої на вирішення певних питань дослідження, що провадиться із застосуванням спеціальних знань із боку компетентних осіб, яких називають експертами. Закон України «Про судову експертизу» визначає поняття судової експертизи як дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи суду [7].

При розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів, що вчинюються неповнолітніми, використовується широке коло спеціальних знань. І це не лише з галузі судової медицини, а й із різних галузей знань. Так, при доказуванні у досліджуваній категорії злочинів призначаються криміналістичні експертизи, які проводяться з метою дослідження слідів та предметів, що є речовими доказами в кримінальному провадженні. Залежно від характеру скоєного злочину можуть призначатися різноманітні експертизи: трасологічна, балістична, дактилоскопічна і т.д. Завдяки таким експертизам слідчий встановлює всі обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [11, с.473]. Пояснюється це тим, що ці злочини пов'язані з посяганням на життя та здоров'я людей. І, перш ніж говорити про одну з найважливіших форм використання спеціальних знань – судових експертиз, слід звернути увагу на особливості застосування знань у галузі судової медицини при провадженні слідчих (розшукових) дій.

При розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів спеціальні знання в галузі судо-

вої медицини необхідні під час огляду місця події при розслідуванні низки злочинів, що пов'язані з насильством над особою. Як правило, на місці події є значна кількість слідів біологічного походження: волосся, сліди, утворені кров'ю або іншими виділеннями, окремі тканини, органи людини. Допомогу слідчому може надати спеціаліст при відновленні початкового стану обстановки чи окремих предметів, тобто. при реконструкції, що здійснюється з метою отримання нових даних, які необхідні для розслідування. В окремих випадках під час відтворення обстановки без використання спеціальних знань у галузі судової медицини неможливо обійтися. Наприклад, оцінити в механізмі отриманих тілесних ушкоджень є елементом можливості або неможливості отримання тілесного ушкодження, адже він суворо індивідуальний, пов'язаний з фізіологічними особливостями особи та відповідною обстановкою на місці події.

При проведенні освідування особи важливу інформацію можуть містити такі об'єкти як: одяг, взуття потерпілих та підозрюваних, на яких можуть бути виявлені різні сліди біологічного походження: крові, виділень, індивідуальний запах, а також різні волокна, частинки речовини та інші мікрооб'єкти. На одязі можливі та пошкодження від знарядь злочину, за якими надалі можуть проводитися трасологічні дослідження з метою встановлення групових або індивідуальних ознак зброї. Проте спеціалісти залучаються до проведення даної слідчої (розшукової) дії вкрай рідко. Якщо для опису в протоколі освідування особливих прикмет (шрамів, татувань, родимих плям, дефектів та інших особливостей) не потрібно спеціальних знань у галузі медицини, то для виявлення слідів злочину та їх опису вони необхідні. Слід зазначити, що під час проведення освідування можливе використання спеціальних знань не тільки у сфері судової медицини, а й з інших галузей знань, наприклад, хімії, балістики, трасології тощо. Необхідно, щоб слідчий самостійно визначив та обрав потрібного спеціаліста, що призведе

до підвищення якості та ефективності даної слідчої (розшукової) дії. У той же час, освідування найчастіше є невідкладною слідчою (розшуковою) дією, адже судово-медична експертиза проводиться за кілька днів, а то й тижнів після початку кримінального провадження. Крім того, у висновках експертів констатується факт наявності чи відсутності тілесних ушкоджень на день проведення експертизи, тоді як інші сліди злочину на той час вже зникають і залишаються за межею дослідження, що тягне за собою втрату окремих доказів, відновити які неможливо.

При розкритті та розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів, вчинених неповнолітніми неможливо обійтись без використання спеціальних знань. Слідчий, оцінивши сліди, виявлені під час огляду місця події, огляду, огляду речей та предметів, обставини кримінального провадження, вилучені об'єкти та предмети, призначає ряд експертиз і найчастіше судово-медичні. В даному випадку слідчий має знати можливості судової медицини щодо різних об'єктів, вміти правильно сформулювати питання, які він ставить перед експертом, орієнтуватися в експертних установах, які проводять ті чи інші види судово-медичних експертиз, підготувати об'єкти, що направляються експерту для дослідження.

Як правило, неповнолітні, які беруть участь у вчиненні корисливо-насильницьких злочинів, - це фізично та психічно здорові особи чоловічої статі, віком від 14 до 17 років з рівнем психічного розвитку, що відповідає нормі чи нижньому рівню норми, які усвідомлюють карність та протиправність вчиненого, але мають нерозвинену мотиваційну та моральну сфери. Вони не мають захоплень і не зайняті соціально-прийнятними видами діяльності, проживають без батьків у сім'ях із порушеною соціалізацією; мають задовільне матеріальне становище та санітарно-гігієнічні умови [12, с.447]. У зв'язку з чим при розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів вчинених неповнолітніми проводяться, як комплекс різноманітних експертиз, що призначаються одночасно або у пев-

ній послідовності, коли потрібно вирішити ряд питань, і комплексна експертиза, за необхідності вирішення одного питання. Зокрема, використання спеціальних психологічних знань у формі судової експертизи у кримінальних провадженнях про корисливо-насильницькі злочини вчинених неповнолітніми необхідно поряд із традиційно проведеною Комплексною судово психолого-психіатричною експертизою, в якій бере участь медичний психолог, необхідно призначати та проводити також комісійну психологічну експертизу за участю педагога та психолога.

Крім того, доцільним є використання у кримінальних провадженнях про корисливо-насильницькі злочини неповнолітніх спеціальних педагогічних знань у формі судової експертизи для встановлення здатності особи усвідомлювати суспільну небезпеку своїх дій; рівня його духовного розвитку; його поінформованості про соціальні норми та правила поведінки; наявності та сформованості навичок соціально-прийнятної поведінки; особливостей впливу на нього сім'ї та найближчого оточення; відповідності його кругозору, знань та успішності вимогам, що пред'являються до осіб даної вікової категорії, та ін. За допомогою цієї експертизи можуть бути також визначені типи, види, моделі виховання та освіти та педагогічні технології, в рамках яких відбувалося виховання та навчання неповнолітнього. Крім того, така експертиза може проводитися для прогнозування подальшого розвитку неповнолітнього, можливостей та шляхів його виправлення, що має значення при вирішенні питання щодо застосування щодо нього примусових заходів виховного характеру.

Здатність неповнолітнього усвідомлювати фактичний характер своїх дій та керувати ними безпосередньо пов'язана зі станом його психічного здоров'я, що розглядається у загальнонауковій теорії як трирівнева система (психофізіологічне здоров'я, індивідуально-психологічне здоров'я та рівень особистого здоров'я). Для діагностики психічного здоров'я загалом потрібні відповідні

спеціальні психіатричні, психологічні та педагогічні знання. У зв'язку з чим виникає необхідність удосконалення використання у кримінальному провадженні спеціальних знань з галузей психіатрії, психології та педагогіки під час розслідування корисливо-насильницьких злочинів, вчинених неповнолітніми, з урахуванням специфіки предметів даних наукових галузей. У зв'язку з цим доцільним є внесення змін до норм, що регламентують провадження допиту неповнолітніх підозрюваних, щодо обов'язкової участі психіатра при допиті неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, який страждає на психічні розлади. При допиті неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, який не досяг віку 16 років або досяг цього віку, але страждає відставанням у психічному розвитку, не пов'язаним з психічним розладом, обов'язково має брати участь педагог чи психолог. При цьому психіатр, педагог чи психолог вправі з дозволу слідчого, дізнавача ставити запитання неповнолітньому підозрюваному, а після закінчення допиту знайомитися з протоколом допиту і робити письмові зауваження щодо правильності та повноти зроблених у ньому записів. Ці права слідчий, дізнавач роз'яснюють психіатру, педагогу чи психологу перед допитом неповнолітнього

підозрюваного, про що робиться відмітка у протоколі.

Детермінантами, що призводять до організації елементів психіатричних, психологічних та педагогічних знань у цілісну систему, є кримінально-процесуальні та кримінально-правові передумови їх застосування. При цьому як специфічна основа системи виступає наявність єдиного для трьох наук об'єкта дослідження – психіка людини. Вимоги системного підходу передбачають врахування зв'язків та відносин у системі вказаних спеціальних знань. У досліджуваній системі це має прояв в тому, що кожна з названих наук розглядає регуляцію поведінки неповнолітнього як у момент вчинення злочину, так і на етапі досудового розслідування з погляду системного ставлення до психічному здоров'я.

Висновки. Таким чином, все викладене свідчить про необхідність удосконалення практики використання спеціальних знань при доказуванні у кримінальних провадженнях розпочатих за фактами корисливо-насильницьких злочинів вчинених неповнолітніми, як на законодавчому, науковому та організаційному рівнях із використанням психіатричних, психологічних та педагогічних знань у кримінальному судочинстві з точки зору не феноменологічного, а системного підходу.

Анотація

У статті досліджено особливості використання спеціальних знань при доказуванні у кримінальних провадженнях розпочатих за фактами корисливо-насильницьких злочинів вчинених неповнолітніми. Встановлено, що найпоширенішими формами використання спеціальних знань при розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх є судові експертизи (судово-медична, психіатричні та комплексні психолого-психіатричні).

Обґрунтовано доцільність використання у кримінальних провадженнях щодо корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх спеціальних педагогічних знань у формі судової експертизи для встановлення наступних обставин: рівня духовного та фізичного розвитку; поінформованості підлітка про соціальні норми та правила поведінки; наявності та сформованості навичок соціально-прийнятної поведінки; особливостей впливу на нього сім'ї та найближчого оточення; відповідності його кругозору, знань та успішності вимогам, що висуваються до підлітків цієї вікової категорії, тощо. Вказано на необхідність участі педагогів при розслідуванні всіх злочинів вчинених неповнолітніх для встановлення здатності особи усвідомлювати суспільну небезпеку своїх дій, адже для такого усвідомлення необхідний певний рівень морального розвитку, життєвий досвід та кругозір, а психологія та психіатрія не досліджують ці питання.

Визначено, що детермінантами, які призводять до організації елементів психіатричних, психологічних та педагогічних знань у цілісну систему, є кримінально-процесуальні та кримінально-правові передумови їх застосування. При цьому як специфічна основа системи виступає наявність єдиного для трьох наук об'єкта дослідження – психіки людини. Вимоги системного підходу передбачають облік зв'язків та відносин у системі зазначених спеціальних знань. У досліджуваній системі це виявляється у тому, що кожна з названих наук розглядає регуляцію поведінки неповнолітнього як у момент вчинення злочину, так і на етапі досудового розслідування з погляду системного ставлення до психічному здоров'я.

Ключові слова: спеціальні знання, судові експертизи, досудове розслідування, кримінальне провадження, доказування, корисливо-насильницькі злочини, неповнолітні

Mudretska H.V. Use of special knowledge in proving in criminal proceedings initiated on the facts of selfish and violent crimes committed by minors

Summary

The article examines the peculiarities of the use of special knowledge in proving in criminal proceedings initiated based on the facts of self-interested and violent crimes committed by minors. It has been established that the most common forms of using special knowledge in the investigation of selfish and violent crimes by minors are forensic examinations (forensic-medical, psychiatric and complex psychological-psychiatric).

The expediency of using special pedagogical knowledge of minors in the form of a forensic examination in criminal proceedings regarding self-interested and violent crimes is substantiated to establish the following circumstances: the level of spiritual and physical development; the adolescent's awareness of social norms and rules of behavior; presence and formation of socially acceptable behavior skills; peculiarities of the influence of the family and the immediate environment on him; compliance of his outlook, knowledge and success with the requirements set for teenagers of this age category, etc. It is pointed out the need for teachers to participate in the investigation of all crimes committed by minors in order to establish a person's ability to be aware of the social danger of their actions, because such awareness requires a certain level of moral development, life experience and outlook, and psychology and psychiatry do not investigate these issues.

It was determined that the determinants that lead to the organization of elements of psychiatric, psychological and pedagogical knowledge into a coherent system are criminal procedural and criminal legal prerequisites for their application. At the same time, the presence of a single research object for the three sciences – the human psyche – acts as a specific basis of the system. The requirements of the system approach provide for the accounting of connections and relations in the system of the specified special knowledge. In the studied system, this is manifested in the fact that each of the named sciences considers the regulation of the behavior of a minor both at the time of committing a crime and at the stage of pre-trial investigation from the point of view of a systemic attitude to mental health.

Key words: special knowledge, pre-trial investigation, criminal proceedings, evidence, selfish and violent crimes, minors.

Список використаних джерел:

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
2. Тіщенко В.В. Щодо використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 року, м. Одеса). Одеса: «Юридична література», 2013. С. 349–353.

3. Ортинський В., Сутність та цілі використання судових експертиз під час досудового розслідування кримінальних проваджень. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2021. № 1 (29). С.1-9
4. Бишевец О.В. Використання спеціальних знань у доказуванні в кримінальних провадженнях вісник кримінального судочинства. 2015. № 1. С.209-215
5. Марчак В.Я. Використання спеціальних психологічних знань у до судовому слідстві: монографія. Чернівці, 2005. 152 с.
6. Криміналістика : підручник: у 2 т. Т. 1 / А.Ф. Волобуєв та ін.; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва, Р.Л. Степанюка, В.О. Малярової; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 384 с.
7. Про судову експертизу: Закон від 25 лютого 1994 р. № 4038-ХІІ. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
9. Войтович Є. М. Методика розслідування насильницького зникнення людини: дис.. доктора філософії : 081 «Право». Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021. 276 с.
10. Даніч Є. О. Використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту: дис...канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 238 с.
11. Федосова О. В. Використання спеціальних знань у ході розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми. *Юридична наука*. 2020. № 2(104). С.472-484.
12. Федосова О.В. Особа неповнолітнього злочинця в структурі криміналістичної характеристики корисливо-насильницьких злочинів. Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасне, майбутнє : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 р.) У 2-х т. Т.2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 446-448.